

Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları *

Suna KAYMAK ÖZMEN**

ÖZ: Literatür incelendiğinde, aile içinde öfke ve saldırganlığın çoğunlukla kadınlar olmak üzere eşler ve çocuklara yöneltildiği görülmektedir. Bu makalede, aile içinde öfke ve saldırganlık yaşantıları üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede, öfke ve saldırganlık kavramlarının ne olduğu, aile içerisinde ortaya çıkmasını kolaylaştıran faktörler, aile içerisinde öfke ve saldırganlık içeren davranışların özellikle çocuklar üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Öfke, saldırganlık, aile, çocuk

The reflections of Anger and Aggression in Family

ABSTRACT: Theoretical approaches and research findings indicate that anger and aggression mostly torn towards females and children in family. The main subjects of this article are anger and aggression experiences in family. In this context, firstly, the concepts of anger and aggression are explained and secondly, factors that facilitate appearing anger and aggression in family are discussed. Besides, the influence of behavior including anger and aggression in family on children and females are examined.

Key Words: Anger, aggression, family, children

* 03.12.2004 tarihinde Gülhane Askeri Tıp Akademisi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalınca düzenlenen “Öfke ve Saldırganlık Sempozyumu” nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

GİRİŞ

Aile ortamı, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içerisinde yer aldığı, yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin ona sunulduğu sosyal bir ortamdır.

Aile kavramı ve psikolojik düzeyde aile; aile yapıları, ailedeki etkileşim ve ailedeki yaşam döngüsü açılarından incelenebilir. Öte yandan, ailenin, anlamlı yakın ilişkilerin, bütün doyumların, gelişimsel olanakların kaynağı olduğu biçimindeki görüşler sadece felsefi ideallerdir. Aile kimi zaman en büyük duygusal rahatsızlıkların, gerilim ve çatışmaların kaynağı da olabilir. Aile içi polisiye olaylar, kötü muamele gören ve dövülen çocuklar, yatma ve yeme olanağı ile sınırlı ilişkiler, işteki engellenme ve başarısızlıkların yansımaları, duygusal ve cinsel doyumsuzluklar da aile yaşamının gerçek yönleridir (Onur, 2000).

Bireylerin olumlu davranış özelliklerini kazandığı ve geliştirdiği bir ortam olarak değerlendirilen aile ortamı, zaman zaman olumsuz bazı yaşantıların örseleyici sonuçlarının da ortaya çıktığı bir ortama dönüşebilir. Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlık yaşantılarını, bireye zarar verici ve örseleyici yaşantılar içerisinde değerlendirebiliriz. Bu nedenle aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları incelenirken öncelikli olarak öfke ve saldırganlık kavramlarının üzerinde durulması gerekmektedir.

Öfke ve Saldırganlık: Literatür incelendiğinde, öfke ve saldırganlık kavramlarının genellikle bir arada kullanıldığı görülür. Özmen' in (2004) belirttiğine göre, öfke ve saldırganlık kavramlarının sürekli bir arada kullanılması bu iki kavramın uzun bir süre birbiriyle karıştırılmasına ve eş anlamlı kavramlar gibi algılanmasına neden olmuştur. Fakat psikolojide ve diğer sosyal bilimlerdeki gelişmeler bu iki kavramın artık ayrı ayrı ele alınıp incelenmesini gerekli kılmıştır.

Bu iki kavram incelendiğinde öfke kavramının, “Engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakma, kısıtlama vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik şu ya da bu biçimde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun olumsuz bir duygu” Budak (2000) olarak tanımlandığı görülmektedir.

Saldırganlık kavramı ise “Diğer bir canlı yada nesneye yönelik incitici ve rahatsız edici davranışlar” olarak tanımlanmaktadır (Boxer ve Tisak 2005). Saldırganlığın ne olduğunu herkesin bildiği düşünülebilirse de “Hangi davranışlar saldırgan olarak değerlendirilmelidir?” sorusunun yanıtı üzerinde bir anlaşmaya varılmış değildir. Davranışçı ya da sosyal öğrenme yaklaşımlarının da tercih ettiği en yalın tanım “Saldırganlık başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranıştır” biçiminde yapılabilir. Ancak bu tanım eylemde bulunan kişinin niyetini göz önüne almamaktadır. Bu

nedenle ‘‘Saldırganlık başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış ya da eylemdir’’ şeklinde tanımlanabilir (Freedman, Sears, Carlsmith, 1998).

Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde, öfke kavramının bir duyguyu, saldırganlık kavramının ise daha çok bir davranışı ifade ettiği görülmektedir. Deffenbacher (1999), Dattalio ve Freeman (1994), Eckhardt ve Barbour (1997) da, öfke ve saldırganlık kavramlarının eş anlamlı kavramlar olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca bu iki kavramın her zaman birbirlerine eşlik etmelerinin söz konusu olmadığını da vurgulamaktadırlar. Öfke duygusu ortaya çıktığı anda, bazı bireyler tepkilerini fiziksel ya da sözlü saldıırıda bulunarak ortaya koyarlar. Bazı bireyler ise, fkelendikleri zamanlarda edilgen ve dolaylı saldırganlığı tercih ederler ya da geri çekilme davranışı gösterebilirler. Bu durum ‘‘fke duygusunun her zaman saldırgan davranışa yol açacağı’’ biçimindeki yargının doğru olmadığını ortaya koyar. Öfke yaşantılarının sonucunda saldırganlığın ortaya çıkması beklenebilir, fakat saldırgan davranış tek seçenek değildir, diğer davranış olasılıkları da bulunmaktadır. Bireyin fkelendiği zaman nasıl hareket edeceği; bireyin o anda içinde bulunduğu konumu, konumla ilgili genel durum, kültürel normlar, öfkenin şiddeti, benzer durumlarla ilgili daha önce geçirilen yaşantılar, öfke öncesi bireyin içinde bulunduğu durum gibi pek çok etmene bağlı olarak farklılık gösterir (Akt. zmen, 2004).

Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın nedenleri ile ilgili olarak yapılmış açıklamalar incelendiğinde ise genellikle; genetik, nörolojik ve biyolojik özellikler, bazı psikiyatrik bozukluklar, alkol ve madde kullanımı, sosyal destek yokluğu, yetişkinin çocuklukta istismara uğramış olması, özellikle cinsel istismarın olduğu ailelerde babanın g ve kararlarda baskın olması, babanın g ve kontrol sağlamak için şiddete başvurması, anne baba arasında cinsel sorunların olması, aile dışı ilişkilerde kısıtlılık, işsizlik, yoksulluk ya da modernizasyon gibi nedenlerle yoğun bir stresin ortaya çıkması, anne ve babanın çocuğa karşı davranışlarındaki tutarsızlık, çevrede uygun rol modellerinin olmayışı ve içinde yaşanılan grubun şiddeti teşvik etmesi gibi etmenlerin etkili olduğu görülmektedir (Taş, Uyanık, Karakaya, 1997; Freedman, Sears, Carlsmith, 1998; Taner ve Gökler, 2004; zdoğan, 2004; Walsh, Mcmillian, Jamieson, 2003).

Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın etkilerinin tüm aile bireyleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu, fakat özellikle çocukların ve kadınların bu etkiye daha çok açık oldukları söylenebilir. Bu nedenle aile içerisinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın etkilerinin neler olabileceğinin tartışılması gerekmektedir.

Aile İçi İletişimde Öfke ve Saldırıcılığın Etkileri

Aile, duygularımızın oluştuğu ilk sosyal ortamdır. Kendimiz ve diğerleri hakkında ne gibi duygusal tepkiler vereceğimizi, bu duygularla ilgili düşüncelerimizi ve nasıl ortaya koyacağımızı aile içerisinde öğreniriz. Duyguların öğrenildiği bu ilk sosyal ortam olan ailede, çocuklara duygularını nasıl ifade edecekleri, nasıl düşünecekleri ve nasıl davranacakları doğrudan öğretilmez. Daha çok eşler arasındaki duygusal alışveriş bunun için model oluşturur. Yetişkinlerin çocuklarına gösterdikleri duygular, davranışlar, çocukların duygusal yaşamlarının bir çerçevesini oluşturur (Goleman, 1996).

DeBaryshe ve Fryxell (2004) de, davranış stratejileri ve duyguları etkili bir biçimde ifade etme ve yine onlarla etkili bir biçimde baş etme gibi önemli stratejilerin geliştirilmesinde, aile üyelerinin çocuk için çok önemli bir model olduğunu ifade etmektedirler. İlk aylardan itibaren (3-8 aylar arasında) bebekler duygularla ilgili pek çok şey öğrenirler. Dolayısıyla annenin vereceği duygusal tepkiler çok önemlidir. Bebekler öfkelerini ağlayarak, kollarını sallayarak, bacakları ile tekme atarak dile getirirler. 18 ay civarında çoğu çocuk öfkelenince sinir nöbetleri geçirir. Bu nöbetler 2. yılın sonunda doruğa ulaşır ve 3. yıldan sonra azalır. Bunun nedeni, 3 yaş civarında çocukların isteklerini dile getirmek için dilin etkili bir araç olduğunu fark etmeleridir. Fakat dil bu nöbetlerin yerini tutmaz. Bunun nedeni, çocukların çevrelerinde gördükleri her şeyi taklit etmeleridir.

Aile içinde yaşanan öfke ve saldırıcılık içeren davranışlara çocuklar ya kendileri doğrudan maruz kalmakta ya da aile içinde ortaya çıkan şiddete tanık olmaktadır. Aile içi şiddet uygulayanların büyük bölümünün kendisi doğrudan şiddet gören çocuklar arasından değil, ana babaları arasındaki şiddete tanık olanlardan çıktığı yönünde görüşlerin olmasına karşın (Vahip, 2002), çocuklukta şiddet içeren davranışlara maruz kalan bireylerin yetişkinlikte ciddi davranış bozuklukları gösterdikleri de görülmektedir. Bu bireylerin aynı zamanda kendi çocuklarına daha çok öfke ve saldırıcılık içeren davranışlar gösterdikleri ortaya çıkmaktadır (Frias-Armenta, 2002; Dilillo, Tremblay, Paterson, 2000).

Çocuk için özdeşim nesnesi olan biri örneğin baba aile içinden bir başkasına yineleyici bir biçimde şiddet uyguluyorsa, çocuğun saldırıcılıkla özdeşimi doğrudan şiddete maruz kalan çocuğun özdeşiminden daha kolay olabilmektedir. Aile içinde şiddete görsel ya da işitsel olarak tanık olmuş olan çocuklara “sessiz,” unutulmuş” ya da “görünmez” kurbanlar adı verilmektedir. Bu çocuklar son yıllarda duygusal kötüye kullanma kategorisi içinde düşünülmektedirler. Doğrudan öfke ve saldırıcılığa maruz kalmasalar da, bu çocuklar diğer kötüye kullanılmış ya da ihmal edilmiş çocuklarla aynı tür davranış özelliklerini göstermektedirler.

Aile içinde annenin öfke ve saldırganlığa maruz kaldığı durumlarda ise, çocuğun örselenmesi annenin Şiddete maruz kalması bittikten sonra da sürmektedir. Bu ocuklar yardıma gereksinimi olan, yaralanmış, berelenmiş bir annenin bakımını üstlenmek zorunda kalabilmektedirler. Bu yalnızca fiziksel bir bakım üstlenme durumu ya da Şiddet gören annenin yeterli annelik yeteneklerini kaybetmesinden dolayı ihmale uğrama ile sınırlı değildir. Fiziksel Şiddete maruz kalan kadınlarda psikiyatrik bozukluklar en basitinden depresyon oranı yüksektir. Bunun yanı sıra, ocuk da içinde bulunduğu ortamın havasındaki bu çökkünlük duygularını içselleştirir. Ayrıca çökkün bir anneden psikolojik olarak ayrılmak ve birleşmek ocuk için iki ayrı zorluk taşır. Birincisi yeterli doyuma ulaşmayan ocuk tam olarak ne beklediğini bilemeden anneye yapışır. İkincisi çökkün bir anneyi kendi haline bırakıp da kendi yoluna gitmek isterse suçluluk duyar. Aile içi Şiddetin sessiz tanığı bir anlamda annesine annelik yapma gereksinimi duyacaktır. Sonuç olarak, rollerin değiştiği bu çarpık ilişki özerkliği sınırlandıran sağlıksız bir ilişkidir. Ayrıca her ocuk babasını olumlu anlamda güçlü biri olarak görme ve o Őekilde zdeşim yapma gereksinimi içindedir. Oysa Şiddet uygulayan baba, çocuğun dünyasında güven ve sevgi kaynağı değil; korku kaynağı, öfke kaynağı, tutarsız ve güvenilmez biri haline gelir. Anneye destek olan değil, onu aşağılayan hor gören biridir. ocuk için bir diğer güçlük, Şiddet uygulayan baba imgesi ile ailenin bakımını üstlenen, çocuğa sevgi duyan baba imgesi arasındaki gidiş gelişlere değişimlere uyum sağlama glgdr (Vahip, 2002).

Anooshian'a (2005) göre ise, aile içindeki iletişim örüntüsünün öfke ve saldırganlık içeren bir biçimde sürdürülmesi, genellikle evliliklerin boşanmayla sonuçlanmasına yol açmaktadır. Bu durumun da özellikle çocuklar açısından önemli bazı olumsuz etkilerinin olabileceği açıktır. Bu ocukların iletişimlerinde saldırganca bir tutum izledikleri ve kendilerini sosyal ve duygusal yönden izole etme davranışları sergiledikleri gözlenmektedir.

Yukarıda verilen açıklamalardan anlaşıldığı gibi, çocukların, gerek anne baba arasında ortaya çıkan öfke ve saldırganlığa tanık olmaları ya da aile içerisinde öfke ve saldırganlığa doğrudan maruz kalmaları, rselenmeleri durumunda, gerekse ebeveynlerin öfke ve saldırganlık nedeniyle boşanmaya karar vermeleri durumunda ortaya çıkan olumsuzluklardan doğrudan etkilendikleri söylenebilir. Yapılan literatür taraması sonucunda her üç durumda da ortaya çıkan bu olumsuzlukların büyük oranda çocuğun ihmal ve istismarıyla sonuçlandığı görülmektedir. Bu nedenle aile içerisinde öfke ve saldırganlık sonucunda ortaya çıkan ocuk ihmali ve istismarını ayrı bir başlık olarak incelenmeye gerek duyulmuştur.

Öfke ve Saldırganlığın Çocuk İstismarı Ve İhmali Biçiminde Yansıması.

Aile içerisinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın çocukların istismar ve ihmali biçiminde yansımasını inceleyebilmek için çocuk istismarı ve ihmali kavramlarının açıklanması gerekmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali, anne baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü olarak tanımlanabilir. Bu eylem ya da eylemsizliklerin sonucu olarak, çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur. Çocuk istismarı; fiziksel, cinsel ya da duygusal istismar olarak, çocuk ihmali ise fiziksel ya da duygusal ihmali olarak ayrılmaktadır (Taner ve Gökler, 2004).

Mommen, Kolko ve Pilkonis'ye (2002) göre, çocukların fiziksel ve duygusal istismarında ebeveynlerin olumsuz etkileri önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. Bu olumsuz etkilerden en önemlisi, ebeveynin gösterdiği saldırgan davranışlardır. Çünkü aile içerisinde ebeveynler saldırganca davranışlarını çocuklarına kolayca yöneltebilmektedirler.

Anne-baba-çocuk arasında ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın eşlik ettiği çatışmaların genellikle, ilişkinin eşitsizliği, farklı gereksinim ve beklentiler nedeniyle ortaya çıktığı düşünülür. Örneğin, yetişkinlerin saygı görme isteği ve büyüyen çocuklarının bağımsızlık ve özerklik gereksinimleri sonucu itaat konusundaki çatışmalar gibi. Bu aşamada çocuğa yöneltilen öfke ve saldırgan davranışın nedeni olarak ana babaların denetimi elden bırakmama isteği; çocukların ise anne babaların sınır koymalarına gereksinimleri olması gibi psikolojik nedenler de düşünülebilir (Hortaçsu 2003). Ayrıca Şahin ve Beyazova'nın (2001) bildirdiğine göre, anne babanın yaşının çok genç olması, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, aile içi geçimsizlik, alkol ya da uyuşturucu kullanımı, çok çocuklu aile, anne babada ruhsal bozukluk gibi etmenler aile içinde çocuğun istismar ve ihmale maruz kalmasını artırmaktadır.

Starzyk ve Marshall (2003), problemleri davranışların özellikle suça yönelik davranışların kökeninin çocuklukta yaşadıkları yaşantılara dayandığını belirtmektedirler. Frias-Armenta (2002), yapmış olduğu araştırmada, çocuklukta fiziksel ve sözel olarak saldırganlığa maruz kalan yetişkinlerin ileriki yaşlarında depresyon düzeyleri, alkol kullanımı, antisosyal davranış ve kendi çocuklarını cezalandırma gibi davranış özellikleri gösterdiklerini gözlemiştir. Çayboylu (2002) da, evden kaçan ergenlerin geçmişleri incelendiğinde, ev içerisinde kaçmayı başarana kadar yıllardır fiziksel olarak örselendiklerini (saldırganlığa maruz kaldıklarını) ifade etmekte, bu

Çocukların küçük suları işleme, intihar girişimi, uyuşturucu kullanımı, fuhuşa yönelme gibi kendine zarar verici davranışlarda bulunmak açısından yüksek risk grubunu oluşturduklarını belirtmektedir.

ocuk istismarı ve ihmalinin özellikle fiziksel istismarın sonuçlarına baktığımızda; bu çocuklarda, çeşitli sakatlıklar, kırıklar, beyin kanamaları, iç organ yaralanmaları sonucu ortopedik sakatlıklar, felçler, havale, zeka özürü, çeşitli organ yetersizlikleri, bu hasarların çok ağır olması durumunda ise ölümün ortaya çıktığını görebiliriz. Yaşamı kurtulanlarda ise depresyon, kaygı bozukluğu, sosyal uyumsuzluk, dışa vurum ya da ie atım sorunları, karşı olma ve karşı gelme bozuklukları vb. gibi ruhsal sorunlar gelişebilir. Bunun yanı sıra zek özürü ya da ruhsal örselenme sonucu bu çocuklarda genellikle okul başarısı düşüktür, bilişsel gelişimleri olumsuz yönde etkilenmektedir (ayboylu, 2002; Taner ve Gökler, 2004).

Mommen, Kolko ve Pilkonis (2002) ise, aile içinde fiziksel istismara yol açan saldırganlığın sonuçlarını inceledikleri çalışmalarında, fiziksel istismara maruz kalan ocukların Beck Depresyon Envanterinden almış oldukları puanların fiziksel istismarla karşılaşmayan çocukların almış oldukları puanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bütün bu açıklamalardan, aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın olumsuz etkilerinin tüm aile bireyleri, özellikle de çocuklar için oldukça fazla olduğu görülmektedir. Çoğu zaman bu olumsuzlukların etkileri çocuklarda onarılmaz sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

Öfke ve Saldırganlığın Kadına Yönelik Şiddet Biçiminde Yansıması

Aile içinde öfke ve saldırganlığın yöneldiği diğer bir grup ise kadınlardır. Kadınlara sahip oldukları ya da olamadıkları psikolojik, sosyal ya da ekonomik koşullar nedeniyle aile içerisinde sıklıkla öfke ve saldırganlık içeren davranışlara maruz kalmaktadırlar.

Kadına yönelik öfke ve saldırganlık, cinsiyete dayanan, kadını inciten, ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamında ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranış olarak tanımlanabilir (Subaşı ve Akın, 2004).

Aile içi öfke ve saldırganlığın yansıması olan Şiddetin farklı toplumlarda ve farklı toplumsal yapılarda benzer özellikler göstermesi bunun temelde erkek egemen toplum yapısından kaynaklandığı savını gündeme getirmektedir. Bu nedenle kadına yönelik Şiddetin daha iyi anlaşılmasında, kamusal ve özel alanda cinsiyetler arası g dengesizliğinin irdelenmesi gerekir. Farklı toplumsal yapılarda kadının aile içindeki konumu fazla değişmemektedir Kadının aile içindeki konumu, erkek merkezli ya da erkeğe

göre tanımlanmakta ve kadın kendine sunulan “iyi eş”, “iyi anne”, “iyi ev hanımı” vb. kimlikleri çocukluğundan beri yaşadığı sosyalleşme sürecinin sonucu olarak baştan kabullenmekte ve bağımsız bir kişi olduğunu reddetmektedir. Kadının, kabullenmek zorunda kaldığı kimliklere uymayan tutum ve davranışlarını, erkek doğrudan kendi egemenliğine yöneltilmiş bir tehdit olarak algılamakta, bundan ötürü aile içinde kadına yönelik şiddet ortamı doğmaktadır. Toplumsal süreç açısından sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik anlamda şiddete karşı donanımlı olmayan kadın, şiddeti olağanlaştırarak aile yaşamını sürdürmektedir. Kadın çoğu zaman fiziksel şiddet dışında kalan duygusal, ekonomik, sosyal çevreden tecrit edilme vb. şiddet biçimlerini yaşadığının bile farkına varamamaktadır (Taş, Uyanık, Karakaya, 1997).

Subaşı ve Akın’ a (2004) göre, erkeğin eşine uyguladığı şiddet yaş, sosyo-ekonomik durum, din, etnik kökenden etkilenmemektedir. Ancak gebelik, bekarlık ve boşanmış olmak veya eşinden ayrı yaşamak kadının şiddet görme riskini artırmaktadır. Şiddet gören kadın duygusal açıdan katı bir aile ortamında pasif olmaya yöneltilmiştir, sosyal açıdan yalnızdır, şiddetin bütün ailelerde olduğuna inanmaktadır, saldırganın davranışlarından kendini sorumlu tutmaktadır, onun bir gün değişeceğine dair inancını hiç kaybetmez, bu nedenle itaatkardır, benlik saygısı düşük ve bağımlı kişilik özelliği olan bu kadınlar, oldukça ciddi fizyolojik ve psikolojik sorunları olmasına karşılık, yaşadıkları şiddeti inkar etme eğilimindedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile içinde şiddete maruz kalan çocukların çoğu büyüdüklerinde şiddet uygulayan eşlere ya da anne babalara dönüşmeseler de, şiddet uygulayan yetişkinlerin büyük bölümünde çocuklukta aile içi şiddete maruz kalma öyküsü saptandığı söylenebilir. Kuşaktan kuşağa aktarılan her zaman basitçe şiddetin kendisi değil, bu durumu çevreleyen duygusal atmosferdir. İçselleştirilen öfke, korku ve çökkünlük duyguları kişinin tutum ve davranışlarını yaşam boyu etkileyebilmektedir (Vahip, 2002).

Dolayısıyla yetişkinlerin hem kendilerinin hem de çocuklarının olumsuz duygularının ifadesinde arabulucu rolü oynamaları gerekmektedir. Yetişkinlerin olumsuz duygularla hareket etmeleri çocuklarının öz kontrol becerilerini geliştirmelerine engel olmakta, bunun sonucu olarak çocukla yetişkin arasındaki ilişkiler bozulmakta ya da çocuğun öfkesini bastırması söz konusu olmaktadır. Bastırılmış öfke de endişe ve mutsuzluğa yol açmaktadır. Yetişkin tepkisinin destekleyici olması, çocuğun olumsuz duygularını azaltmakta, daha iyi baş etme becerileri ve iletişim geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Destekleyici olmayan yetişkin tepkisi ise -örneğin cezalandırıcı bir tutuma sahip yetişkinler- çocukta sürekli olumsuz

duyguların ifade edilmesine, başarısız baş etme becerilerine ve düşük sosyal beceriye yol açmaktadır. Çocukların duygularına duyarlı olmak ve iyi bir duygu yöneticisi olmak için yetişkinler; empatik dinlemeye sahip olmalı, çocukların duygularını isimlendirmelerine yardım etmeli, problemin çözümüne yönelik kabul edilen ve edilmeyen davranışları belirlemelidirler (DeBaryshe ve Fryxell, 2004).

Anne-baba-ocuk iletişiminde önemle vurgulanması gereken diğer bir nokta ise, ğlmş' n (2001) de belirttiği gibi, anne babaların çocuklarının hangi davranışlarının kabul edilebilir hangilerinin edilemez olduğunu belirtmeleridir. Böylece anne-baba-ocuk ilişkisinde ortaya çıkan sorunların önlenmesi ve çözümlenmesi daha gerçekçi yollarla yapılmış olacaktır.

Terzian ve Fraser (2004), fke ve saldırganlık içeren davranışların ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için aile ve çocukla işbirliğinin yanı sıra ğretmen ve ebeveyn iletişiminin düzenlenmesi ve öğretmenin sınıf yönetimi ve grup dinamiği ile ilgili olarak olumlu şekilde yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi, aile içinde öfke ve saldırganlığın kontrol altına alınamayışı gerek ebeveyn gerekse ocuk üzerinde çoğu zaman onarılması g yıkımlara yol açmaktadır. Olumsuz sonuçlarının açıkça görüldüğü saldırgan davranışların ortadan kaldırılması, yaşanması kaçınılmaz olan öfke duygusunun da denetim altına alınması ve sağduyulu bir biçimde ifade edilmesi gerekmektedir. Bunun için anne babaların gerek birbirleriyle gerekse çocuklarıyla olan iletişimlerinde en azından temel iletişim becerilerini kullanmayı öğrenerek, öfke duygusuyla ve saldırgan davranışlarla baş edebilmeyi öğrenmeleri gerekmektedir. Bütün bu becerilerin öğretilmesi için örgün ve yaygın eğitim kurumlarında öfke duygusunu sağlıklı yollarla ifade etme becerilerinin kazandırılmasına yönelik eğitimlere yer verilmelidir. Anooshian (2005) da, bu eğitim programlarının önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır.

Kağıtbaşı (1999)' nın belirttiği gibi, eğer anne baba birbirlerine öfke ve saldırganlık içeren davranışlarda bulunuyor ve çocuklar çevrelerinde sorunların öfke ve saldırganlık yoluyla çözümlendiğini görüyorlarsa, saldırganlığı sorun çözücü bir davranış olarak öğrenirler, saldırgan davranışların yaşamın bir parçası olduğunu düşünürler ve bunu kendi yaşamlarında da uygulamaya koyarlar. Bu nedenle yetişkinlerin davranışta bulunurken, her an bir çocuğa model oldukları bilinciyle hareket etmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Anooshian, L.J. (2005). Violence and aggression in the lives of homeless children: A review. *Aggression and violent behavior*. Vol. 10, (2), 129-152.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Boxer, P. Ve Tisak, M. S. (2005). Children' s beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive behavior*. Vol.00, 1-17.
- Çayboylu, İ. (2002). *2001 yılı aile araştırma raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- DeBaryshe, B. ve Fryxell, D. (2004). A developmental perspective on anger: Family and peer contexts. *Psychology in the school* Vol 35, 205-216.
- Dilillo, D., Tremblay, C. G., Paterson, L. (2000). Linking childhood sexual abuse and abusive parenting: The mediating role of maternal anger. *Child abuse & Neglect*. Vol. 24 (6), 767-779.
- Freedmann, J.L., Sears, D.O., Carlsmith, J.M. (1998). *Sosyal psikoloji*. (Çev:A. Dönmez).Ankara: İmge.
- Frias-Armenta, M. (2002). Longterm effects of child punishment on mexican women: A structural model. *Child abuse & Neglect*. Vol. 26, (4), 371-386.
- Goleman, D. (1996). *Duygusal Zeka*. (Çev: B. S. Yüksel). İstanbul: Varlık.
- Hortaçsu, N.(2003). *Çocuklukta ilişkiler. Ana baba kardeş ve arkadaş*. Ankara: İmge.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim.
- Mommen, D. K., Kolko, D. J., Pilkonis, P. A. (2002). Negative affect and parental aggression in child physical abuse. *Child abuse & Neglect*. Vol 26 (4). 407-427.
- Onur, B.(2000). *Gelişim psikolojisi. Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. Ankara: İmge.
- Öğülmüş, S. (2001). *Kişilerarası sorun çözme becerisi eğitimi*. Ankara: Nobel
- Özdoğan, B. (2004). *Çocuk ve oyun. Çocuğa oyunla yardım*. Ankara: Anı.
- Özmen, A. (2004). "Seçim kuramı ve gerçeklik terapisine dayalı öfkeyle başa çıkma eğitim programının üniversite öğrencilerinin öfkeyle başa çıkma becerileri üzerindeki etkisi." Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Starzyk, K.B. ve Marshall, W.L. (2003). Childhood family and personological risk factors for sexual offending. *Aggression and violent behavior*. 8, 93-105.
- Subaşı, N. ve Akın, A. Kadına yönelik şiddet, nedenleri, sonuçları. www.huksam.hacettepe.edu.tr/şiddet.htm adresinden 05.01.2005 tarihinde ulaşılmıştır.
- Şahin, F. ve Beyazova, U. (2001). Çocuğun şiddetten korunma hakkı. *Milli Eğitim- Online*, 151, [Online]: <http://www.meb.gov.tr> adresinden 12.12.2004 tarihinde ulaşılmıştır.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Taş, A.K., Uyanık, D., Karakaya, Z. (17-19 Mayıs 1997). *Şiddeti içselleştiren kadın profili*. II. Kadın çalışmaları toplantısında sunulmuş bildiri, Adana.
- Terzian, M.A. ve Fraser, M.W. (2005). Preventing aggressive behavior and drug use in elementary school: Six family-oriented programs. *Aggression and violent behavior* (January,8). [Online]: Retrieved on 18-January-2005, at URL: <http://www.sciencedirect.com>.
- Vahip, I.(2002). Evdeki şiddet ve gelişimsel boyutu: Farklı bir açıdan bakış. *Türk psikiyatri dergisi*, 13 (4), 312-319.
- Walsh, C., Mcmillian, L. H., Jamieson, E. (2003). The relationship between parental substance abuse and child maltreatment: Findings from the ontario health supplement. *Child abuse & Neglect*. Vol. 27 (12), 1409-1425.

SUMMARY

Family is a social environment and an atmosphere that person borns and survives.

In detail of general and psychological maining of family consept can be examined; structure of family, encounter in family and circle of life. On the other hand there are some philosopic points of view concerned with family. But family some time could be seen source of emotional illness, anxiety and conflict (Onur, 2000). The anger and aggression in family can be considered as living which damages and weakens the individual.

When the researches on the causes of anger and aggression in family are examined, it is seen that the causes are usually; genetic and biological features, some psychological defects, alcohol and drug addiction, lack of social support, the abuse of parents in their childhood, the dominance of father in the families in which sexual abuse is seen, the using of violance by the father in order to establish dominance and control, the sexual problems between the parents, the prevention of the relationships out of the family, the stress because of unemployment, poverty or modernization, the uncertain behaviour of the parents towards the child, the lack of suitable role models and the encouragement of violance in the grup in which the individual lives (Taş, Uyanık, Karakaya, 1997; Freedman, Sears, Carlsmith, 1998; Taner ve Gökler, 2004; Özdoğan, 2004; Walsh, Mcmillian, Jamieson, 2003).

It can be said that anger and aggression in family have bad effects on the whole members of the family but especially children and women are affected more than men.

The children are either directly affected by the violance or they witness the violance in the family. It can be said that the children are directly affected when they witness the anger and aggression in the family or when they are exposed to violance or when the parents decide to divorce because of anger and aggression.

Starzyk and Marshall (2003), declare that the source of problematic attitudes, especially attitudes which tend towards crime, is the experiences of the childhood. Frias-Armenta (2002), has seen in his research that the adults who were exposed to oral or physical violance can be depressive people, can be addicted to alcohol, can show anti-social attitudes and in future can punish their children. Çayboylu (2002), declares that when the past of the adults who left their families is examined, it can be seen that untill they left their families, these adults were physically abused (they were exposed to violance) and such children may have tendency towards petty crime, committing suicide, drug addiction, prostitution.

Women are also exposed to anger and aggression in families. Women are exposed to anger and aggression because of psychological, social or economic conditions which they possess or they can't possess.

It can not be said that the children who are exposed to violence in their families turn to husbands, wives or parents who use violence. However, it can be said that most of the adults who use violence were exposed to violence in their childhood (Vahip, 2002).

Consequently, the adults should express their negative feelings properly and they also should help their children to do the same. The adult's supportive reaction decreases the negative feelings of the child and helps the child to cope with difficulties and to improve communication skills. The unsupportive reaction of the adult causes the child to express negative feelings all the time, to be unsuccessful in coping with difficulties and also causes insufficient social skills. In order to be sensitive to the feelings of the children and to be a good manager of feelings, adults should empathize with children, help children to name their feelings and point out the accepted and unaccepted attitudes in solving problem (DeBaryshe ve Fryxell, 2004).